

3. Bölüm

PANDEMİ SÜRECİNDE KOMPLO TEORİLERİ VE SOSYAL MEDYA

Gamze GÜLERYÜZ¹

Seda TÜRKİLİ²

KOMPLO TEORİLERİ

Komplolar, büyük ve nedeni tam olarak anlaşılamamış bir olayın birtakım kötü niyetli kişiler tarafından meydana getirildiğini düşündüren ve buna dair –herhangi bir kanıt dayandırmaksızın- detaylar içeren inanışlardır¹. Genellikle bu ‘kötü niyetli kişiler’ ya devlet büyükleri, ya da gizli bir örgütün bazı üyeleridir². Komplolarında hiçbir şey rastgele olamaz, belli bir amaç uğruna bir araya gelen bu grup birtakım sinsi planlar yapmıştır ve sonuçları ile çok önemli bir olaya imza atar, ya da birbiriyle ilişkili olmayan bazı olayları tüneller misali birbirine bağlar.

Komplolarına inanma eğilimi bireyden bireye, toplumdan topluma farklılık gösterir. Buna yol açan birbirinden farklı etmenler olduğu düşünülmektedir:

- Uyumsal komplolar hipotezine göre komplocu düşünmenin nedeni, insan atalarının beklenmedik tehlikelere karşı sürekli tetikte olması ve buna yönelik hareket etmesini sağlayan uyumun evrimsel süreç sonucunda günümüz insanına miras kalmış olmasıdır¹. Bu sayede birey, milyonlarca yıl önce ormanda bir yırtıcı saldırısına uğrayarak fiziksel bütünlüğünün bozulacağı korkusunu yaşayan atasının içgüdüleri ile bugün kendi bütünlüğünü sarsacak olası bir duruma karşı atik olabilecektir.

¹ Arş. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Psikiyatri ABD, gamzejr@gmail.com

² Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Psikiyatri ABD, sedadeg@gmail.com

denetlemek, hatalı bilginin yayılımına yol açacak yayınlara erişimi engellemek ve doğru bilginin profesyoneller tarafından sağlanacağı, halkın bilinçli hareket etmesine ön ayak olacak paylaşımların mümkün olduğunca fazla kişiye ulaşımını sağlamaktır. Bu sayede, aleyhimize kullanılabilecek olan bu silahı kitlelerin yararını gözeten bir araca dönüştürebiliriz.

- Sosyal medyanın doğru kullanımını nasıl sağlayabileceğimize ilişkin bir yol gösterici ise şu önerileri yapmaktadır^{42,43}:

Tablo 1. Sosyal medyada doğru bilgilerin yayılmasını sağlama rehberi

Sosyal medyada doğru bilgilerin yayılmasını sağlama rehberi
1. Platformlar ve haber gruplarından yalnızca profesyonel olanları tercih edin.
2. Mutlaka kaynak gösterin ve kesinlik taşımayan herhangi bir yerden bilgi paylaşmayın.
3. Tek işlevi endişe ve panik yaratmak olan bilgileri paylaşmaktan uzak durun.
4. Kaliteyi miktardan öncelikli hale getirin. Kanıt değeri düşük veriler gündelik hayatta iş görmez ve bazıları yok yere umut aşılayabilir.
5. Gerektiğinde çıkar çatışmalarını beyan edin.
6. Sosyal medyada tıbbi öneriler yapmayın, kanıtlanmamış bir tıbbi öneri halk için kafa karıştırıcı olabilir.
7. Geri bildirim almak ve gözden geçirmek için şeffaf platformları kullanın. Yazarla veya kurumla yayın yapmadan önce veya sonra iletişime geçin, izleyici değerlendirmelerini dikkate alın.

SONUÇ

Sonuç olarak baktığımızda pandemi gibi beklenmeyen, hızla yayılan ve çok geniş coğrafyaları etkisi altına alan hastalık salgınlarında hakim olan belirsizlik ve bilinmezler, konu ile ilgili çeşitli komplo teorilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Günümüz teknolojileri ve bu süreçte artan TV, sosyal medya maruziyeti de konu ile ilgili asılsız pek çok bilgi ve komplo teorilerinin patojen mikroorganizmadan dahi hızlı yayılmasına olanak sağlamaktadır. Ancak bu tür bilimsel temele dayanmayan bilgiler toplumda kaygı ve panik halini tetikleyebileceği gibi pandemi gerçeğini reddetme ve gerekli tedbirleri alma konusunda uyumsuzlukları da beraberinde getirecektir. Bu bağlamda sürecin sağlıklı yönetilebilmesi için bilimsel kanıta dayalı bilgilerin en kısa zamanda ve şeffaf bir şekilde halk ile paylaşılması ve medya unsurlarının yaptıkları paylaşımların denetlenmesi uygun yaklaşımlar olacaktır.

KAYNAKÇA

1. van Prooijen J-W, van Vugt M. Conspiracy Theories: Evolved Functions and Psychological Mechanisms. *Perspectives on Psychological Science*. 2018;13(6):770-788. doi:10.1177/1745691618774270
2. Brotherton R, French CC, Pickering AD. Measuring belief in conspiracy theories: the generic conspiracist beliefs scale. *Front. Psychol*. 2013; 4:279. doi: 10.3389/fpsyg.2013.00279
3. Pummerer L, Böhm R, Lilleholt L, et al. (2020, April 14). Conspiracy theories and their societal effects during the COVID-19 pandemic. <https://doi.org/10.31234/osf.io/y5grn>
4. Darwin H, Neave N, Holmes J. Belief in conspiracy theories. The role of paranormal belief, paranoid ideation and schizotypy. *Personality and Individual Differences*, 2011; 50(8), 1289–1293. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.02.027>
5. Cichocka A, Marchlewska M, Golec de Zavala A. Does self-love or self-hate predict conspiracy beliefs? Narcissism, self-esteem, and the endorsement of conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 2016; 7(2), 157–166. <https://doi.org/10.1177/1948550615616170>
6. Green R, Douglas KM. Anxious attachment and belief in conspiracy theories. *Personality and Individual Differences*, 2018; 125, 30–37. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.12.023>
7. Bogart LM, Sheryl T. Relationship of African Americans' sociodemographic characteristics to belief in conspiracies about HIV/AIDS and birth control. *J Natl Med Assoc*. 2006 Jul; 98(7): 1144–1150.
8. COVID lies, conspiracy theories build on boredom, beliefs (2021). (24.02.2021 tarihinde <https://www.dw.com/en/covid-lies-conspiracy-theories-build-on-boredom-beliefs/a-56557212> adresinden ulaşılmıştır)
9. Andrade G. Medical conspiracy theories: cognitive science and implications for ethics. *Med Health Care Philos*. 2020;23(3):505-518. doi:10.1007/s11019-020-09951-6
10. World Health Organization: African traditional medicine day (2010). (09.11.2020 tarihinde <http://ahm.afro.who.int/special-issue14/ahm-specialissue-14.pdf> adresinden ulaşılmıştır)
11. Cohn SK. (2010). *Cultures of plague: Medical thinking at the end of the renaissance*. Oxford: Oxford University Press.
12. Crosby A. (2003). *America's Forgotten Pandemic: The Influenza of 1918* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511586576
13. Huremović D. (2019). Brief History of Pandemics (Pandemics Throughout History). *Psychiatry of Pandemics: A Mental Health Response to Infection Outbreak*, 7–35. https://doi.org/10.1007/978-3-030-15346-5_2
14. Why COVID-19 conspiracy theories persist (2021). (08.05.2021 tarihinde <https://www.pbs.org/newshour/politics/why-covid-19-conspiracy-theories-persist> adresinden ulaşılmıştır)
15. Zhao Lijian responds to tweet questioning origin of COVID-19 (2020). (27.03.2021 tarihinde <https://news.cgtn.com/news/2020-04-07/Zhao-Lijian-responds-to-tweet-questioning-origin-of-COVID-19-PuVeOTrFRK/index.html> adresinden ulaşılmıştır)
16. COVID: Top 10 current conspiracy theories (2020). (18.04.2021 tarihinde <https://allianceforscience.cornell.edu/blog/2020/04/covid-top-10-current-conspiracy-theories/> adresinden ulaşılmıştır)
17. McManus S, D'Ardenne J, Wessely S. Covid conspiracies: misleading evidence can be more damaging than no evidence at all. *Psychol Med*. 2020 Jun 5 : 1–2. <https://doi.org/10.1017/S0033291720002184>
18. How 5 corrosive conspiracy theories made our fight against COVID-19 even harder (2020). (24.02.2021 tarihinde <https://www.fastcompany.com/90587805/worst-covid-19-conspiracies-of-2020> adresinden ulaşılmıştır)
19. Mian A, Khan S. Coronavirus: the spread of misinformation. *BMC Med*. 2020 Mar 18;18(1):89. doi: 10.1186/s12916-020-01556-3. PMID: 32188445; PMCID: PMC7081539.

20. Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public: Mythbusters (2020)(29.12.2020 tarihinde <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters> adresinden ulaşılmıştır)
21. Perrin A. Social media usage: 2005-2015. (22.04.2021 tarihinde <http://www.pewinternet.org/2015/10/08/2015/Social-Networking-Usage-2005-2015/> adresinden ulaşılmıştır)
22. Fernandez-Guerrero IM. "WhatsAppitis". *Lancet* 2014;383:1040. Back to cited text no. 12
23. Posting less, posting more, and tired of it all: How the pandemic has changed social media (2021). (27.03.2021 tarihinde <https://www.vox.com/recode/22295131/social-media-use-pandemic-covid-19-instagram-tiktok> adresinden ulaşılmıştır)
- 24- Picard A (2010) Lessons of H1N1: Preach less, reveal more. *Globe and Mail*. Available: <http://www.webcitation.org/5qYZly99e>. Erişim Tarihi:14.04.2021
25. "COVID-19: Social media use goes up as country stays indoors". *Victoria News*. 31 March 2020. Retrieved 15 April 2020. Erişim tarihi: 09.04.2021
26. Stassen, Murray (24 March 2020). "Coronavirus quarantine appears to be driving a global TikTok download boom". *Music Business Worldwide*.
27. Conspiracy theories: why are they thriving in the pandemic? (2021). (18.03.2021 tarihinde <https://theconversation.com/conspiracy-theories-why-are-they-thriving-in-the-pandemic-153657> adresinden ulaşılmıştır)
28. Bora K, Das D, Barman B, et al. Are internet videos useful sources of information during global public health emergencies? A case study of YouTube videos during the 2015-16 Zika virus pandemic. *Pathog Glob Health*. 2018 Sep;112(6):320-328. doi: 10.1080/20477724.2018.1507784. Epub 2018 Aug 29. PMID: 30156974; PMCID: PMC6381519.
29. Bode L, Vraga EK. See Something, Say Something: Correction of Global Health Misinformation on Social Media. *Health Commun*. 2018 Sep;33(9):1131-1140. doi: 10.1080/10410236.2017.1331312. Epub 2017 Jun 16. PMID: 28622038.
30. Pandey A, Patni N, Singh M, et al. YouTube as a source of information on the H1N1 pandemic. *Am J Prev Med*. 2010;38:e1-e3. [PubMed] [Google Scholar]
31. Odlum M, Yoon S. What can we learn about the Ebola outbreak from tweets?. *American journal of infection control*, 2015;43(6), 563-571. <https://doi.org/10.1016/j.ajic.2015.02.023>
32. Song J, Song TM, Seo DC, et al. Social Big Data Analysis of Information Spread and Perceived Infection Risk During the 2015 Middle East Respiratory Syndrome Outbreak in South Korea. *Cyberpsychol Behav Soc Netw*. 2017 Jan;20(1):22-29. doi: 10.1089/cyber.2016.0126. Epub 2017 Jan 4. PMID: 28051336.
33. Kurt, S. "Social Learning Theory: Albert Bandura," in *Educational Technology*, December 26, 2019. Retrieved from
34. Gao J, Zheng P, Jia Y, et al. (2020) Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *PLOS ONE* 15(4): e0231924. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231924>
35. Brezilya Devlet Başkanı Bolsonaro'nun Kovid-19'la mücadele yöntemleri tartışılıyor (2021). (07.05.2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/brezilya-devlet-baskani-bolsonaro-nun-kovid-19la-mucadele-yontemleri-tartisiliyor/2187647> adresinden ulaşılmıştır)
36. Facebook, Maduro'nun hesabını dondurdu (2021). (29.04.2021 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/dunya/facebook-maduronun-hesabini-dondurdu,jdI4fdLmmkKlxqoGIWq2g> adresinden ulaşılmıştır)
37. False claim: COVID-19 stands for Certification of Vaccination Identification by Artificial Intelligence (2020).(19.02.2021 tarihinde <https://www.reuters.com/article/uk-factcheck-covid-name-abbreviation-idUSKCN2262AS> adresinden ulaşılmıştır)
38. Pariser E. *The filter bubble: what the Internet is hiding from you*. New York: Penguin Press; 2011; p. 294.
39. Holone H. The filter bubble and its effect on online personal health information. *Croat Med J*. 2016; 57:298-301.

40. Saud M, Mashud M, Ida R. (2020). Usage of Social media in Pandemic: Seeking support and awareness about COVID-19 through Social Media Platforms (Preprint). *J Public Affairs*. 2020;20:e2417. DOI: 10.1002/pa.2417
41. Depoux A, Martin S, Karafillakis E, et al. The pandemic of social media panic travels faster than the COVID-19 outbreak. *Journal of travel medicine*, 2020;27(3), taaa031. <https://doi.org/10.1093/jtm/taaa031>
42. Chan A, Nickson CP, Rudolph JW, et al. Social media for rapid knowledge dissemination: early experience from the COVID-19 pandemic. *Anaesthesia*, 2020;75(12), 1579–1582. <https://doi.org/10.1111/anae.15057>
43. González-Padilla DA, Tortolero-Blanco L. Social media influence in the COVID-19 Pandemic. *Int Braz J Urol*. 2020 Jul;46(suppl.1):120-124. doi: 10.1590/S1677-5538.IBJU.2020.S121. PMID: 32550706; PMCID: PMC7719982.